

Ἡ εἰς ἐπήκοον ἀνάγνωσις τῶν μυστικῶν Ἱερατικῶν Εὐχῶν τῆς Λειτουργίας ἀπὸ ἐμπειρικῆς ἀπόψεως

Παν. Δ. Παπαδημητρίου, PhD

β' ἔκδοσις, 7/6/2026 (α' ἔκδ., 28/5/2026)

«κλείσας τὴν θύραν σου πρόσευξαι τῷ Πατρί σου τῷ ἐν τῷ κρυπτῷ», Ματθ. ζ' 5-6
«μυστικῆς ἐπιτελουμένης Εὐχῆς» (Ἁγ. Γρηγόριος Νύσσης, 4ος αἰ.)
«μίαν μὲν τὴν πρώτην [Εὐχὴν] διὰ σιωπῆς», ΙΘ' (19ος) Κανὼν τῆς Συνόδου τῆς Λαοδικείας

Χαρακτηριστικὸ τῶν Ὁρθοδόξων εἶναι ἡ τήρησις τῆς Παραδόσεως. Ἡ τήρησις τῆς Ἱερᾶς Παραδόσεως εἶναι Ἀποστολικὴ ἐντολή. Στήκετε, καὶ κρατεῖτε τὰς Παραδόσεις (Β' Θεσ. β' 15). Πάντα εὐσχημόνως καὶ κατὰ Τάξιν γινέσθω (Α' Κορ. ιδ' 40). Στὴν διακονίᾳ στὴν Ὁρθόδοξο Ἐκκλησίᾳ δὲν κάνει ὁ καθένας τοῦ κεφαλιοῦ του, ἀλλιῶς κοινῶς προτεσταντίζει. Ἡ Ἐκκλησία εἶναι «ἐπομένη τοῖς Ἁγίοις Πατράσι», ὅχι ἐπομένη ταῖς προσωπικαῖς γνώμαις ἐκάστου.

Γιατί πρέπει νὰ τηρεῖται ἡ Παράδοσις τῆς Ἐκκλησίας; Ἡ Ἱερὰ Παράδοσις εἶναι ἡ ἀσφαλὴς ὁδὸς τῆς Ἐκκλησίας, ἡ ὁδὸς τῶν Ἁγίων Πατέρων, ἡ ἀσφαλὴς ὁδὸς τῆς θείας λατρείας, τῆς προσευχῆς, τῆς μετανοίας, τῆς καθάρσεως, τοῦ φωτισμοῦ καὶ τῆς θεώσεως.

Ὅπως εἶδαμε σὲ προηγούμενο ἄρθρο μας, ἡ Παράδοσις στὴν Λειτουργία ἔχει ὡς ἑξῆς: ὁ Διάκονος ἐκφωνεῖ (εἰς ἐπήκοον) τίς διὰ Προσφωνήσεως **κοινὲς Εὐχές** πρὸς τὸν Ἱερέα καὶ τοὺς πιστοὺς, καὶ αὐτοὶ ἀνταποκρινόμενοι προσεύχονται μυστικῶς, κατ' ἴδιαν, ὁ μὲν Ἱερεὺς μὲ τίς δικές του Εὐχές, οἱ δὲ πιστοὶ μὲ τὸ μυστικὸ Κύριε ἐλέησον ἢ τίς δικές τους προσευχές (ὁ Ψάλτης ἐκφώνως ὡς «ὁδηγὸς» τῶν Πιστῶν στίς προσευχητικὰς ἀποκρίσεις στὴν κοινὴ Εὐχὴ τοῦ Διακόνου). **Οἱ Προσευχές αὐτὲς χάριτι Θεοῦ, ὅλες μαζί ὅμως ὅχι ὡς ξεχωριστὲς ἀλλὰ ὡς μία κοινὴ δυνατὴ Προσευχή, ὡς μία κοινὴ Δύναμις πηγαίνουν στὸν Θεό.** Αὐτὸ σημαίνει ὅτι καὶ ἡ ἐλάχιστη Προσευχὴ ἑνὸς ραθύμου πιστοῦ στὴν Ἐκκλησίᾳ, ἀποκτᾷ μεγαλύτερη παρρησίᾳ στὸν Θεό (ἀπὸ ὅτι ὅταν προσεύχεται σπίτι μόνος του, ποὺ κι αὐτὸ δὲν πρέπει νὰ ἀμελεῖ) λόγω τῆς κοινῆς Προσευχῆς τῆς Ἐκκλησίας.

Μὴν ἀμελοῦμε τὴν κατ' οἶκον προσευχή. Ἡ κατ' οἶκον Προσευχὴ βοηθαί τὴν Προσευχὴ στὴν Ἐκκλησίᾳ, καὶ ἡ Προσευχὴ στὴν Ἐκκλησίᾳ βοηθαί τὴν κατ' οἶκον Προσευχή. Ὅταν ὑπάρχει μαζί καὶ ἡ μετάνοια, ἡ συγχώρεσις, ἡ ἀκακία, ἡ ἀγάπη, καὶ ἡ ταπείνωσις τότε ἀποκτᾷ μεγαλύτερα δύναμη ἡ Προσευχὴ μας, χάριτι Θεοῦ πάντοτε.

Σύμφωνα με τὸν Φουντούλη, ὅταν ἦταν ἐν ζῳῇ, μακρὰν ἢ ἰσχυροτέρα Παράδοση ἦταν ἡ ἀρχαία Παράδοση τῶν Μυστικῶν (ὄχι τῶν νεωτεριστικῶν φωναχτῶν) Εὐχῶν:¹

α) «Ἐχει ὁμῶς δημιουργηθεῖ ἀπὸ αἰῶνων παράδοση ὡς πρὸς τὴ μυστικῶς ἀνάγνωση τῶν Εὐχῶν καὶ αὕτη σήμερα εἶναι ἡ γενικῶς κρατοῦσα σ' ὅλη τὴν Ὁρθόδοξο Ἐκκλησίᾳ τάξι».

β) «Ἐνωρὶς ἐπεκράτησε νὰ λέγωνται “μυστικῶς” οἱ εὐχὲς τῆς θείας Λειτουργίας. Συνήθως ὁ ἱερεὺς τίς ἔλεγε κατὰ τὴν ὥρα ποὺ ὁ διάκονος ἔλεγε τὴν συναπτή, πάντως πρὸ τῆς ἐκφωνήσεως».

γ) «“Μυστικῶς”, ὡς γνωστόν, λέγονται σήμερα ὅλες οἱ Εὐχὲς τῆς θείας Λειτουργίας ἐκτὸς ἀπὸ τὴν Ὁπισθάμβωνον [στο τέλος]».

δ) «Μυστικῶς λέγονται οἱ Εὐχὲς ποὺ ἀπευθύνονται στὸν Θεό». [Ὅλες οἱ Εὐχὲς ὁμῶς στὸν Θεὸν ἀπευθύνονται (!), ὄχι στοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ ὑπὲρ τῶν ἀνθρώπων, τοῦ κόσμου, κλπ.].

Οἱ **φωναχτὲς Εὐχὲς** στὴν Λειτουργία, προωθήθηκαν στὴν Ἑλλάδα κυρίως τὰ τελευταῖα 80 περίπου χρόνια, καὶ ἰδιαίτερα καὶ μὲ τεράστια ἔνταση, διαφήμιση καὶ ἔκταση, μετὰ τὴν κοίμηση τοῦ μακαριστοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν Σεραφεῖμ (+1998), ἀπὸ Θεολόγους, Λειτουργιολόγους καὶ Κληρικοὺς (μέχρι Ἐπισκόπους) ποὺ παρασύρθηκαν ἀπὸ τίς προεργασίες τῆς Β' Βατικάνειας Συνόδου (1962-1965),² καὶ αὐτοὶ παρέσυραν πόσους Κληρικοὺς καὶ Λαϊκοὺς, καὶ αὐτοὶ ἄλλους πόσους, μέχρι τὴν σήμερον.

¹ Ἰω. Μ. Φουντούλη, Ἀπαντήσεις εἰς Λειτουργικὰς ἀπορίας, Τόμος Ε' (2003), ὁ.π., #551-553, σ. 201, Τόμος Β' (1994), #235, σ. 229, Τόμος Ε' (2003), ὁ.π., #551-553, σ. 192, Τόμος Ε' (2003), ὁ.π., #558, σ. 222.

² Ἡ Β' Βατικάνειος Σύνοδος ἔγινε τὰ ἔτη 1962-1965. Ὅμως βασίστηκε στὶς πρὸ αὐτῆς πολὺχρονης ἀντίστοιχες δημοσιεύσεις καὶ κινήσεις Λειτουργιολόγων τῆς δυτικογενοῦς λειτουργικῆς τάχα ἀναγέννησης. Σὲ αὐτές τίς δημοσιεύσεις τῶν δυτικῶν Λειτουργιολόγων βασίστηκε (καὶ παρασύρθηκε) ὁ Τρεμπέλας καὶ λέει, σ. 61 τοῦ βιβλίου του, «Ἡ Ρωμαϊκὴ Λειτουργικὴ Κίνησις καὶ ἡ πρᾶξις τῆς Ἀνατολῆς», Ἀθῆναι 1949: «Πρὸς ἄμεσον καὶ **ἐνεργὸν συμμετοχὴν** τοῦ λαοῦ ἐν τῇ τελεσιουργίᾳ τῶν μυστηρίων, καὶ ἰδίᾳ τῆς θείας Εὐχαριστίας, καὶ πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς ἐνότητος (sic) μεταξὺ θυσιαστηρίου καὶ λαοῦ ἐξήρθη, ὡς εἴπομεν, ὑπὸ τῆς ρωμαιοκαθολικῆς λειτουργικῆς κινήσεως τὸ νὰ στρέφεται μὲν ὁ λειτουργὸς κατὰ τὴν ἀναφορὰν πρὸς τὸ ἐκκλησίασμα, νὰ ἀναγινώσκη δὲ τὰς εὐχὰς τῆς θείας λειτουργίας μετὰ φωνῆς ἐξακουομένης ὑπὸ τοῦ λαοῦ.»

Ἡ Β' Βατικανὴ ἦταν προσεκτικὴ καὶ πολὺ **διπλωματικὴ** στὸ θέμα τῶν Εὐχῶν (γιὰ νὰ ἀποφύγει ἀντιδράσεις τῶν δικῶν τους «παραδοσιακῶν»), καὶ ἀπλῶς **συνέπτυξε ὅλους τοὺς νεωτερισμοὺς ποὺ εἶχαν ἐκδηλωθεῖ στὴν Δύση μέχρι τότε, στὸ διπλωματικὸ «ἐνεργὸ συμμετοχὴ» τοῦ λαοῦ**, καὶ ἄφησαν τὴν «ἐξήγησιν» γιὰ ἀργότερα. Τὴν «ἐνεργὸ συμμετοχὴν» οἱ μετέπειτα τὴν «ἐξήγησαν», ὅπως τὴν ἐξήγησαν καὶ αὐτοὶ πρὸ τῆς Β' Βατικάνειας Συνόδου (βλ. Τρεμπέλα), δηλ. φωναχτὲς οἱ Προσ-Εὐχὲς. Τὸν ἴδιο ὁρο καὶ τὴν ἴδια ἐξήγησιν δίνουν καὶ οἱ **δικοί μας σύγχρονοι λειτουργικοὶ τάχα ἀναγεννητές**. Γιὰ τὴν ἀκρίβεια, λέει ἐπὶ λέξει ἡ Β' Βατικάνειος στό "SACROSANCTUM CONCILIUM" 4/12/1963, στὸ κέφ. "II. The Promotion of Liturgical Instruction and Active Participation": "all the faithful should be led to that fully conscious, and active participation in liturgical celebrations", δηλ. "ὅλοι οἱ πιστοὶ θὰ πρέπει νὰ ὁδηγηθοῦν σὲ αὕτη τὴν πλήρως συνειδητὴ καὶ **ἐνεργὸ συμμετοχὴ** στὶς λειτουργικὲς τελετές". Ἡ δυτικογενὴς λειτουργικὴ νοοτροπία, καὶ οἱ δικοί

Δυστυχῶς στὶς ἡμέρες μας, πολλοὶ εὐκαίρως-ἀκαίρως ὑποστηρίζουν τὴν νεωτεριστικὴ ἔκφωνη Προσευχὴ τῶν Ἱερέων στὴν Θεία Λειτουργία.

Λένε: Ὁ Ἱερεὺς πρέπει νὰ προσεύχεται φωναχτά, καὶ νὰ τὸν ἀκοῦνε οἱ πιστοί.

Σὲ προηγούμενα ἄρθρα μας ἔχουμε ἀπαντήσῃ στὸ θέμα μὲ πολλὲς ἀναφορὲς στὴν Ἱερὰ Παράδοση, στὰ Χειρόγραφα, στοὺς Ἁγίους καὶ στὶς Ἱερὲς Συνόδους. Ἐδῶ θὰ προσπαθήσουμε νὰ ἀπαντήσουμε περιληπτικά, κυρίως ἐμπειρικά.

Α. Ἀπάντησις ὡς πρὸς τὸ σκέλος τῆς Ἱερᾶς Παραδόσεως:

Δὲν τεκμηριώνεται στὴν Ἱερὰ Παράδοση τῆς Ἐκκλησίας γιὰ τὴν Θεία Λειτουργία ὅτι ὁ Ἱερεὺς ἀναγινώσκει τὶς Εὐχὲς εἰς ἐπήκοον τοῦ λαοῦ, ἀπεναντίας μάλιστα τονίζεται ἡ μυστικὴ ἀνάγνωση ῥητῶς ἢ ἐμμέσως,³ μέχρι καὶ τὰ Ἱερατικά τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας πρὸ τοῦ 2002/2004 εἶχαν ῥητῶς **μυστικῶς** τὶς Ἱερατικὲς Εὐχὲς τῆς Λειτουργίας.

Ἡ δὲ Ἱερὰ Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος εἶχε ἀποστείλει ὄχι μία ἀλλὰ τρεῖς (3) Συνοδικὲς Ἐγκυκλίους πρὸς τοὺς νεωτεριστὲς παρηκόους: ἀρ. πρωτ. 499 / 16-2-**1951**, ἀρ. πρωτ. 1353 / 9-6-**1956**, ἀρ. πρωτ. 1137 / 13-3-**1974** (εἰς ὧτα μὴ ἀκουόντων μηδὲ συνιέντων).⁴

Οἱ πιστοὶ ἀκούγαν τὶς διὰ Προσφωνήσεως κοινὲς Εὐχὲς ὑπὸ τοῦ Διακόνου, ὅπως τὶς ἀκούγαν καὶ οἱ Ἱερεῖς, καὶ ἀνταποκρινόμενοι καὶ οἱ Ἱερεῖς καὶ ὁ Λαός,⁵ προσεύχονταν κατὰ διάνοιαν,

μας λειτουργικοὶ τάχα ἀναγεννητὲς ποὺ τὴν ἀκολουθοῦν, τὴν «**ἐνεργὸ συμμετοχὴ**» τοῦ λαοῦ στὴν **Λειτουργία**, τὴν θεωροῦν **ἀκροαματική, διανοητική, θεατρικὴ συμμετοχή**, γιὰ αὐτὸ καὶ οἱ φωναχτὲς προσευχὲς, γιὰ αὐτὸ βλέπουμε καὶ στὴν Ὀρθοδοξία, ἀντιπαραδοσιακὴ ἐνίοτε τέλεση λειτουργίας, ἀντιπαραδοσιακὴ τέλεση μνημοσύνου, εὐχελαίου, ἀγιασμοῦ, κ.ἄ., πρὸς τὴν δύση (ὁ Ἱερεὺς στραμμένος ὄχι γιὰ προσευχὴ πρὸς Ἀνατολὰς, ἀλλὰ στραμμένος πρὸς τὸν λαόν), γιὰ αὐτὸ καὶ τὰ ὅλοι μαζί, κτλ...

Ἡ Ὀρθόδοξη ὁμῶς «ἐνεργὴ συμμετοχὴ» εἶναι κατ' ἐξοχὴν ἡ «προσευχητικὴ συμμετοχὴ». Καὶ ἡ Προσευχὴ εἶναι μυστικὴ κατὰ τὸν λόγον τοῦ Κυρίου (Ματθ. ζ' 5-6).

³ Παν. Παπαδημητρίου, *Ποιοῦντος τοῦ Διακόνου τὴν Εὐχὴν, ὁ Ἱερεὺς ἐπεύχεται τὴν Εὐχὴν*, 30/10/2022.

⁴ Τὸ γεγονός ὅτι ἔγιναν ἐπανελημμένες Συνοδικὲς αὐστηρὲς παρεμβάσεις φανερῶναι ὅτι ἡ νεωτεριστικὴ πρακτικὴ δὲν ἦταν ἓνα τυχαῖο μεμονωμένο φαινόμενο, ἀλλὰ ἦταν ὀργανωμένη ἐπίμονη λειτουργικὴ παρέκκλιση.

⁵ Καὶ πάντες οἱ πιστοὶ **κατὰ διάνοιαν ὑπὲρ αὐτῶν προσευχέσθωσαν**, λέγοντες· Κύριε ἐλέησον, [PG 1, 1076-1077]. Ἅγιοι Ἀποστόλοι: «ἐστώτος παντὸς τοῦ λαοῦ, καὶ **προσευχομένου ἡσύχως**». [PG 1, 737]. Τοῦ Ἁγίου Κλήμεντος: «καὶ ἡμεῖς οὖν ἐν ὁμονοίᾳ ἐπὶ τὸ αὐτὸ συναχθέντες, τῇ συνειδήσει ὡς ἐξ ἐνὸς στόματος βοήσωμεν πρὸς Αὐτὸν ἐκτενῶς, εἰς τὸ μετόχους ἡμᾶς γενέσθαι τῶν μεγάλων καὶ ἐνδόξων ἐπαγγελιῶν Αὐτοῦ», [PG 1, 277]. — Περαιτέρω, βλέπε στὸ ἄρθρο μας τοῦ ΙΘ' Κανόνος τῆς Συνόδου τῆς Λαοδικείας, τὶς ὑποσημειώσεις 11 καὶ 15, διὰ τὸ κατὰ διάνοιαν.

μυστικώς, (ὁ Ψάλτης μόνον ἐκφώνως, ὡς «ὁδηγός» τῶν Πιστῶν τρόπον τινα στὶς προσευχητικὲς ἀποκρίσεις στὴν Εὐχὴ τοῦ Διακόνου).

Ἀπὸ τὶς Ἱερατικὲς Εὐχὲς, οἱ πιστοὶ ἀκούγαν μόνον τὴν «νεωτέραν» **ὀπισθάμβωνον** Ἱερατικὴ Εὐχὴ στὸ τέλος,⁶ γιὰ αὐτὸ ἄλλωστε λεγόταν καὶ ἐκφώνως **στὸ κέντρον τῆς Ἐκκλησίας** (γιὰ νὰ τὴν ἀκοῦνε οἱ πιστοί, τότε δὲν ὑπῆρχαν μικρόφωνα, μεγάφωνα) πάντοτε πρὸς ἀνατολὰς στραμμένος ὁ Ἱερεὺς, μπροστὰ ἀπὸ τὸν ἄμβωνα ποὺ τότε ἦταν στὸ κέντρον τῆς Ἐκκλησίας (ἢ ὀπισθεν τοῦ ἄμβωνος, ὀπισθάμβωνος, ἂν «βλέπεις» τὸν ἄμβωνα ἀπὸ τὴν μεριὰ τοῦ Ἱεροῦ).

Ἐπίσης καὶ οἱ Ἱερεῖς δὲν ἀκοῦνε τὶς μυστικὲς Εὐχὲς τῶν Πιστῶν, οὔτε καὶ τῶν Μοναχῶν στὰ μοναστήρια, οὔτε καὶ κανεὶς Ὁρθόδοξος πιστὸς εὐχεται στὴν Ἐκκλησία εἰς ἐπήκοον τοῦ διπλανοῦ του πιστοῦ. Γιὰ αὐτὸ καὶ ὅταν ὁ Διάκονος προσφωνεῖ, δὲν λέει Ἐν εἰρήνῃ τοῦ Κυρίου δεήθητι πάτερ! Καὶ ἐσεῖς πιστὲ Λαέ ἀκούετε τὸν πάτερ νὰ προσεύχεται ἐκφώνως! Οὔτε λέει, Ἐν εἰρήνῃ τοῦ Κυρίου δεήθητε πιστοί! Ἀλλά, τί προσφωνεῖ; Προσφωνεῖ: Ἐν εἰρήνῃ τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν! Ὁ Διάκονος σὲ ποιὸν λέει τὸ δεηθῶμεν; Φυσικά, στὸν Ἱερέα, καὶ στὸν πιστὸ Λαό.^{7, 8, 9}

Β. Ἀπάντησις ὡς πρὸς τὸ σκέλος τῶν Πιστῶν (καὶ τῶν Μοναχῶν στὰ μοναστήρια)

Λένε οἱ νεωτεριστές, ὅτι πρέπει νὰ ἀκοῦνε οἱ πιστοὶ - κατ' ἐπέκτασιν καὶ οἱ μοναχοὶ στὰ μοναστήρια - τὶς μυστικὲς Εὐχὲς τοῦ Ἱερέως.

Ἄν παραθεωρήσουμε τὸν νεωτερισμὸ τῆς θέσης αὐτῆς, δὲν διευκρινίζουν τί ἀκριβῶς καλοῦνται νὰ κάνουν οἱ πιστοὶ (καὶ οἱ μοναχοί) ὅταν ὁ Ἱερεὺς ἀναγινώσκει δυνατὰ τὴν μυστικὴν Ἱερατικὴ Εὐχὴ. Τὸν ἀκοῦνε ἐνεργῶς (στοχάζονται διανοητικῶς ἢ πῶς ὀρίζεται τὸ ἐνεργῶς;), παθητικῶς, ἢ παρακολουθοῦν ἀναγνωστικῶς τὶς Ἱερατικὲς Εὐχὲς ἀπὸ τὰ ἔσχατα μοντερνιστικὰ Ἱερατικὰ τῶν Πιστῶν; Ἄν φύγει ὁ νοῦς τους (ἂν χαζέψουν) γιὰ λίγο, καὶ δὲν ἀκούσουν ἢ δὲν διαβάσουν μιὰ-δυὸ-δέκα προτάσεις ἀπὸ τὴν Εὐχὴ τοῦ Ἱερέως (ἢ καὶ ὁλόκληρη τὴν Εὐχὴ) τί γίνεται ἢ «συμμετοχή» τους;

⁶ Αὕτῃ ἡ Εὐχὴ προστέθηκε στὴν Λειτουργία λόγω τῶν περιέργων γνωσιμαχούντων [Ἀγ. Γερμανὸς Ἀρχιεπ. Κων/πόλεως (640-740 μ.Χ.) [PG 98, 452C], ποὺ ποτὲ δὲν ἔπαψαν νὰ ὑπάρχουν στὴν Ἐκκλησία ἀνὰ τοὺς αἰῶνες. Βλ. ἐπίσης, Πρεσβ. Γ. Διαμαντοπούλου, *Ἡ θεολογικὴ τεκμηρίωση τῆς ἀπόκρυψης τῶν τελουμένων στό ἱερό κατὰ τὸν ὅσιο Νικήτα τὸν Στῆθᾶτο*, Εἰσήγησι στὴν ἡμερίδα τῆς Ἑστίας Πατερικῶν Μελετῶν: Στὸν ἀπόηχο τῆς Λειτουργικῆς Ἀνανέωσης - Ἀναταράξεις στὴ Θεία Λατρεία, 11/6/2023.

⁷ Παν. Παπαδημητρίου, *Τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν, οὔτε δεήθητι οὔτε δεήθητε*, γ' ἔκδοσις, 15/5/2026.

⁸ «Τό γάρ, Δεηθῶμεν, οὐ τοῖς Ἱερεῦσι λέγεται μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς εἰς τὸν Λαόν συντελοῦσιν» [PG 61, 399].

⁹ «Αὐτὸ τὸ “δεηθῶμεν” ὡς καὶ τὸ “στώμεν καλῶς” ποὺ ἀκούομεν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, δὲν ἀπευθύνονται μόνον εἰς τοὺς Ἱερεῖς, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ Ἐκκλησίασμα, τὸν λαόν», Παναγιώτου Γ. Στάμου, Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου - Ἡ Προσευχὴ – τὸ πανίσχυρον τῶν πιστῶν ὄπλον, Ἀθῆναι 1988, σ. 34.

Μπορεῖ νὰ προσευχηθεῖ ὁ πιστὸς ἀκούγοντας τὶς μυστικὰς Εὐχὰς τοῦ Ἱερέως ἢ μεταβάλλεται σὲ στοχαστὴ ἢ ἀκροατὴ, καὶ ἴσως κατόπιν σὲ ἀδιάφορο θεατὴ;¹⁰

Ἡ Προσευχὴ δὲν εἶναι ἀκρόαση ἢ κατανόηση ἢ ἐρμηνεία Εὐχῶν, οὔτε θεατρικὴ παρακολούθηση. Ἡ Λειτουργικὴ Ἱερά Παράδοση τῆς Ἐκκλησίας δὲν ζητεῖ ἀπὸ τὸν πιστὸ νὰ παρίσταται ὡς ἀκροατὴς ἢ κατανοητὴς τῶν Ἱερατικῶν Εὐχῶν οὔτε ὡς θεατὴς τῶν Ἱερέων, ἀλλὰ νὰ συμμετέχει προσευχητικῶς στὴν κοινὴ Προσευχὴ τῆς Ἐκκλησίας. Τὸ ζητούμενο εἶναι νὰ προσευχηθεῖ ὅλη ἡ Ἐκκλησία ἀπὸ κοινοῦ ὑπακούοντας καὶ ἀνταποκρινόμενοι, μυστικὰ προσευχόμενοι ἕκαστος, στὶς κοινὰς διὰ Προσφωνήσεως Εὐχὰς ὑπὸ τοῦ Διακόνου («αἱ τοῦ πλήθους Εὐχαί» καὶ «αἱ τῶν ἱερέων Εὐχαί» λέγει ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, βλ. καὶ τὸν Ἅγιο Πορφύριο).¹¹ **Τί δύναμη ἔχει αὐτὴ ἡ κοινὴ Προσευχὴ!** Οἱ μυστικὰς Εὐχὰς τοῦ Ἱερέως καὶ τῶν Πιστῶν δὲν εἶναι ἀνταγωνιστικὰς οὔτε ἀσύνδετες μεταξύ τους προσευχὰς, ἀλλὰ **μία κοινὴ ἐκκλησιαστικὴ Προσευχὴ**, χάριτι Θεοῦ, ποὺ ἀνεβαίνει στὸν Θεό.

Ὅταν ὅμως ἡ ἀκρόαση, ἡ ἀπαγγελία, γίνεται συνεχὴς, θεολογικὴ καὶ νοηματικὰ πυκνὴ, καὶ δεσμευτικὴ, ἐμποδίζει τὴν νοερὰ Προσευχὴ τοῦ πιστοῦ, καὶ μεταβάλλει τὸν πιστὸ σὲ παρακολουθοῦντα ἀκροατὴ. **Ὅμως ὁ Διάκονος εἶπε τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν, ὄχι δεήθητι Πάτερ!** Καὶ ὁ πιστὸς πρέπει νὰ (συμ)προσευχηθεῖ μυστικῶς καὶ ὁ ἐκφώνως προσευχόμενος Ἱερεὺς δυσχεραίνει τὴν νοερὰ προσευχή του (ἐν γνώσει, ἢ ἐν ἀγνοίᾳ, ἰδιαίτερα μὲ τὰ μικρόφωνα). Γιὰ αὐτὸ ἄλλωστε καὶ ὁ μέγας ἐργάτης τῆς προσευχῆς, ἀπαθὴς καὶ νηπτικὸς Ἅγιος τῶν ἡμερῶν μας **Ὁσιος Ἰωσήφ ὁ Ἡσυχαστὴς** φώναζε στὸν ἱερομόναχο: **«Μὴ φωνάζης, παπᾶ, πές τις σιγανά,** ὅπως ἀναφέρεται μέσα στὸ Ἱερατικόν, ὅτι μυστικῶς λέγονται».^{12, 13}

Τὸ ἴδιο παθαίνουν ἀπὸ τὸν ἐκφώνως προσευχόμενον Ἱερέα ὄχι μόνον οἱ πιστοί, ἀλλὰ καὶ ὅσοι συλλειτουργοῦντες Πρεσβύτεροι θέλουν νὰ συμπροσευχηθοῦν. Παλαιότερα ἡ Παράδοση τοῦ **Ἱερατικοῦ Συλλειτουργοῦ** εἶχε ὁ κάθε Ἱερεὺς (καὶ ὁ κάθε Ἐπίσκοπος) νὰ προσεύχεται κατ' ἰδίαν

¹⁰ Εἶπε ἓνας ἀνώνυμος Ἱερεὺς σὲ σχόλιό του σὲ μιὰ ἀνάρτηση στὸ Ἱστολόγιο [Ἀναστάσιος](#): «Τὸ ἂν οἱ Εὐχὰς βοηθοῦν στὴν κατανόηση τῆς λατρείας καὶ τῆ συμμετοχῇ τοῦ λαοῦ, φαίνεται ξεκάθαρα ἀπ' τὸν τρόπο συμμετοχῆς τῶν χριστιανῶν στὰ Μυστήρια τῆς Βάπτισης, τοῦ Γάμου καὶ στὶς Κηδεῖες ποὺ τὰ ἀκοῦν ὅλα ἐκφώνως. Καμία συγκίνηση, καμία αἴσθηση, τοῦ χώρου, γιὰ νὰ μὴν πῶ μηδενικὴ συμμετοχὴ καὶ ἀσέβεια χειρίστης μορφῆς! Καὶ δὲν τολμᾷς νὰ πεῖς μισὴ κουβέντα γιατί θὰ σοῦ κάνουν μὴνυση! Μόνο καὶ μόνο ἀπὸ τὸ ντύσιμο καὶ τὴ στάση τους, κατανοεῖς ὅτι δὲν τοὺς ἀγγίζει τίποτα! Κανεὶς σχεδὸν δὲν παρακολουθεῖ! Τί φταίει στὴν περίπτωσιν αὐτῆς;» (πρόσβαση 27/5/2026).

¹¹ Ἐνόητες §B, §Γ τοῦ ἄρθρου: [Τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν, οὔτε δεήθητι οὔτε δεήθητε](#), γ' ἐκδοσις, 15/5/2026.

¹² Ὁ Γέροντάς μου Ἰωσήφ ὁ Ἡσυχαστὴς καὶ Σπηλαιώτης (1897-1959), Γέροντος Ἐφραίμ Φιλοθεΐτου, ἐκδ. Ἱ.Μ. Ἀγίου Ἀντωνίου Ἀριζόνας, USA, ἐκδοσις θ' 2019, σ. 160.

¹³ Παν. Παπαδημητρίου, [Σύγχρονοι \(Ἅγιοι\) Γέροντες καὶ οἱ Μυστικὰς Εὐχὰς](#), 8/2/2022. Ὁρθόδοξος Τύπος, 13/1/2023-27/1/2023, ἀρ. φύλλων 2431-2433.

τις μυστικές Ίερατικές Εὐχές,¹⁴ ὅπως καὶ ὁ κάθε πιστός (καὶ μοναχός) κατ' ἰδίαν προσεύχεται, κατὰ τὴν ἐντολὴν τοῦ Κυρίου: «**κλείσας τὴν θύραν σου πρόσευξαι τῷ Πατρὶ σου**».

Ὅμως ἂν καὶ **κατ' ἰδίαν προσευχόμενοι ὅλοι στὴν Ἐκκλησία** (Ἱερεῖς καὶ πιστοὶ) ἀνταποκρινόμενοι στὶς διὰ Προσφωνήσεως **Κοινὲς Εὐχὲς** ὑπὸ τοῦ Διακόνου, ἐν τούτοις **Μία Προσευχή, μία Δύναμις πηγαίνει στὸν Θεό** (ὑποσ. 11)!

«Ὁλόκληρον τὸ σῶμα τῆς Ἐκκλησίας ὁμοθυμαδὸν ἀναπέμπη τὴν δέησιν **μιᾶ φωνῇ**, Ἱερέων παρόντων, καὶ **τὰς Εὐχὰς τοῦ κοινου πλήθους ἀναφερόντων**», Χρυσόστομος [PG 56, 182], πρβλ. [PG 48, 725], δηλ. «ἀναπέμπεται [ἡ Δέησις] ἀπὸ τὸ πλήθος τῶν πιστῶν, ἀπὸ τὸ σῶμα τῆς Ἐκκλησίας, **μὲ μίαν ψυχὴν**, ἐπὶ παρουσίᾳ τῶν Ἱερέων, οἱ ὅποιοι προσφέρουν εἰς τὸν Θεὸν **τὰς προσευχὰς τοῦ Ἐκκλησιάσματος**»,¹⁵ γιὰ αὐτὸ καὶ ὁ πληθυντικὸς τῶν Ἱερατικῶν Εὐχῶν ποὺ παρερμηνεύουν οἱ νεωτεριστές. Ὁ **πληθυντικὸς** σημαίνει ὅτι ὁ Ἱερεὺς ἀναφέρει καὶ τὶς Εὐχὲς τῶν Πιστῶν, ὅχι ὅτι πρέπει νὰ ἀκούγονται οἱ μυστικὲς Ίερατικὲς Εὐχὲς στοὺς πιστούς.¹⁶

Ἀκόμη καὶ ἂν ὁ πιστὸς θέλει ἢ προσπαθήσει νὰ προσευχηθεῖ ἀκούγοντας τὴν μυστικὴ Προσευχὴ τοῦ Ἱερέα (ὅπου λέγεται ἐκφώνως), ἀποσπᾶται ὁ νοῦς του ἀπὸ τὴν προσευχή του, γιὰ νὰ παρακολουθήσει, νὰ κατανοήσῃ, ἂν καὶ ὅσο μπορέσῃ, καὶ ὅσο κυρίως ἡ θεολογικὴ καὶ πνευματικὴ του στάθμῃ τὸ ἐπιτρέπει, τὸ ἀκροώμενο. Ἀκόμη καὶ ἂν ὁ πιστὸς κρατᾷ μπροστὰ του τὸ κείμενο τῆς μυστικῆς Ίερατικῆς Εὐχῆς ἢ τὴν διαβάξῃ σὲ νεοελληνικὴ ἀπόδοση,¹⁷ καὶ πάλι ἐνδέχεται νὰ πέσει στοὺς αὐτοὺς καὶ περισσότερους περισπασμούς: προσπαθεῖ νὰ διαβάξῃ, νὰ ἀκούῃ, νὰ μὴ χάνῃ τὰ λόγια, νὰ μελετᾷ, νὰ στοχάζεται, νὰ προσπαθεῖ ἐγκεφαλικά νὰ ἐννοήσῃ τὰ θεολογικὰ νοήματα, νὰ προσέχει τυχὸν λάθη τοῦ Ἱερέως ἢ καὶ τοῦ κειμένου, ἢ ἂν διαβάξῃ σωστὰ ὁ Ἱερεὺς ἀποδίδοντας τὸ νόημα, καὶ συγχρόνως προσπαθεῖ νὰ ...προσεύχεται (ἂν διαβάξῃ καὶ ἀπὸ τὸ κινητό, τότε ἀκόμη χειρότερα). **Αὐτὸ ὅμως δὲν εἶναι Προσευχή**, ἀλλὰ κἂν ἀκουστικὴ ἢ καὶ διανοητικὴ παρακολούθησις.

¹⁴ Παν. Παπαδημητρίου, *Ίερατικὸν Συλλεΐτουργον - σύγκρισις διατάξεων, Ίερατικῶν, καὶ σχόλια*, 21/12/2022.

¹⁵ Παναγιώτου Γ. Στάμου, Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου - Ἡ Προσευχὴ – τὸ πανίσχυρον τῶν πιστῶν ὄπλον, Ἀθῆναι 1988, σ. 31.

¹⁶ Δηλαδὴ μὲ τὴν παρερμηνεία τῶν νεωτεριστῶν, ἂν οἱ πιστοὶ προσεύχονται Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ ἐλέησον τὸν Ἱερέα, ἢ Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ ἐλέησον **ἡμᾶς**, πρέπει νὰ ἀκούγονται στὸν Ἱερέα καὶ στοὺς διπλανοὺς πιστοὺς ἐπειδὴ προσεύχονται στὸν πληθυντικόν; Ἡ ἀπουσία μικροφώνου γιὰ τοὺς πιστούς, πρέπει νὰ πᾶνε στὸν Ἱερέα νὰ τοῦ ποῦν στὸ αὐτὸ ὅτι τώρα προσεύχομαι γιὰ σένα;

¹⁷ Ἄλλο θέμα εἶναι ἡ νεοελληνικὴ ἀπόδοση, ποὺ τὴν Καινὴ Διαθήκη καὶ δὲν μποροῦν νὰ τὴν ἀποδώσουν καὶ ὑπάρχουν τόσες μεταφρασμένες ἐκδόσεις τῆς Καινῆς Διαθήκης (ἄλλη μετάφρασις ἢ ΖΩΗ, ἄλλη ὁ ΣΩΤΗΡ, ἄλλη ὁ ΣΤΑΥΡΟΣ, ἄλλη ἡ Ἀποστολικὴ Διακονία, κλπ.). Ἄν πάει κάποιος στὶς Ἀγγλικὲς ἐκδεδομένες μεταφράσεις καὶ παραφράσεις (αἰσίως κοντὰ στὸν ἀριθμὸ 900), ἐκεῖ στὰ Ἀγγλικά οὔτε ἐπίσημη Ὁρθόδοξη μετάφρασις δὲν ὑπάρχει ἀκόμη.

Στὴν οὐσία οἱ νεωτεριστές «δεσμεύουσιν γὰρ φορτία βαρέα καὶ ἐπιτιθέασιν ἐπὶ τοὺς ὤμους τῶν ἀνθρώπων».

Τί εἶναι Προσευχή; «**Προσευχή ἐστὶν ἀνάβασις νοῦ πρὸς Θεὸν ἢ αἵτησις τῶν προσηκόντων παρὰ Θεοῦ**», Ἀγ. Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός [PG 94, 1089C-D, κεφ. ΞΔ'].¹⁸ Ἡ αἵτησις στὴν Λειτουργία εἶναι προσωπικὴ προσευχητικὴ ἀνταπόκριση (πρὸς τὸν Θεόν) στὴν **Κοινὴ Εὐχὴ ὑπὸ τοῦ Διακόνου** (ἢ τὰ κατ' ἰδίαν αἰτήματα ἐκάστου), δὲν εἶναι ἀκρόαση τῆς Εὐχῆς τοῦ Ἱερέως. Καὶ «**ἀνάβασις νοῦ**¹⁹ **πρὸς Θεόν**» εἶναι ἡ ὁμιλία τοῦ νοῦ μας πρὸς τὸν Θεόν, διότι «ἡ Προσευχή, ὁμιλία ἐστὶ νοῦ πρὸς Θεόν» (Εὐαγρίου/Νείλου), [PG 79, 1168C, κεφ. Γ']. Βέβαια ὑπάρχει καὶ ἀνάβασις νοῦ πρὸς Θεὸν ἄνευ ὁμιλίας.²⁰ Ἄν σέ τυχὸν ὁμιλία μας πρὸς τὸν Πρωθυπουργὸ ἢ κάποιον Ἀρχοντα ἢ κάποιον ποὺ ἔχουμε «ψηλά», λαμβάνουμε τὸ ἀνάλογο «σχῆμα», πολὺ περισσότερο στὴν ὁμιλία μας (προσευχή μας) πρὸς τὸν Θεόν.

Λέει ὁ Μητρ. Λεμεσοῦ Ἀθανάσιος: «οὐσιαστικὰ οἱ Ἅγιοι δὲν σκέφτονται, προσεύχονται,²¹ δηλ. καταργεῖται ἡ σκέψις καὶ παραμένει ἡ προσευχή ἢ ὁποῖα εἶναι ἐρώτησις εἰς τὸν Θεὸν καὶ ἀπάντησις ἐκ τοῦ Θεοῦ. Ἔτσι εἶναι οἱ τέλειοι ἄνθρωποι, οἱ ἐν Χριστῷ ἄνθρωποι».²²

Ἀδικεῖ τὸν ἑαυτό του ὁ πιστὸς καὶ ὁ νέος (συνήθως) ποὺ χρησιμοποιεῖ νεωτεριστικὸ «Ἱερατικὸν τῶν πιστῶν» στὴν Λειτουργία. Παρίσταται τόσο χρόνος στὴν Ἀκολουθία, καὶ στὴν οὐσία λόγω τῶν περισπασμῶν εἶναι δύσκολο νὰ προσευχηθεῖ ἀληθινά.

Πιὸ πολὺ καὶ πιὸ ὀρθὰ θὰ κατανοήσεις Χάριτι Θεοῦ τὴν Λειτουργία, συμμετέχοντας μὲ τὴν μυστικὴν προσευχή σου στὴν Λειτουργία, παρὰ μὲ τὸ διάβασμα (ποὺ κι αὐτὸ εἶναι φυσικὰ πολὺ καλὸ, ὅταν τὸ βιβλίον δὲν ἔχει πλάνες, ἐκτὸς ὅμως τῆς Ἀκολουθίας, ἐκτὸς τῆς Ἐκκλησίας). «Ἡ Προσευχή φωτίζει τὸν ἄνθρωπο. Ἄν ὁ ἄνθρωπος προσευχηθεῖ τότε θὰ λάβει

¹⁸ Ἐπίσης, «Προσευχή ἐστὶν ἀνάβασις νοῦ πρὸς Θεόν» (Εὐαγρίου/Νείλου), [PG 79, 1173, κεφ. ΛΕ'].

¹⁹ «ὀφθαλμὸς γὰρ καὶ τὸ καθαρῶτατον τῆς ψυχῆς ἐστὶν ὁ νοῦς», [PG 95, 144B]. «Ψυχὴ τοίνυν ἐστὶν οὐσία ζῶσα ἀπλή, ἀσώματος, σωματικοῖς ὀφθαλμοῖς κατ' οἰκείαν φύσιν ἀόρατος, λογικὴ τε καὶ νοερά, ἀσχημάτιστος, ὁργανικῶς κεκρημένη σώματι καὶ τούτῳ ζωῆς αὐξήσεως τε καὶ αἰσθήσεως καὶ γεννήσεως παρεκτικῆ, οὐχ ἕτερον ἔχουσα παρ' ἑαυτὴν τὸν νοῦν, ἀλλὰ μέρος αὐτῆς τὸ καθαρῶτατον (ὥσπερ γὰρ ὀφθαλμὸς ἐν σώματι, οὕτως ἐν ψυχῇ νοῦς), αὐτεξούσιος, θελητικὴ τε καὶ ἐνεργητικὴ, τρεπτὴ ἥτοι ἐθελότρεπτος, ὅτι καὶ κτιστὴ, πάντα ταῦτα κατὰ φύσιν ἐκ τῆς τοῦ δημιουργήσαντος αὐτὴν χάριτος εἰληφυΐα, ἐξ ἧς καὶ τὸ εἶναι καὶ τὸ φύσει οὕτως εἶναι εἴληφεν», [PG 94, 924B].

²⁰ Μητρ. Ναυπάκτου καὶ Ἀγίου Βλασίου Ἱεροθέου, Ἐμπειρικὴ Δογματικὴ τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας, κατὰ τὶς προφορικὰς παραδόσεις τοῦ π. Ἰωάννου Ρωμανίδου, τ. Α', Β' ἐκδ. 2011, Ἰ. Μ. Γενεθλίου τῆς Θεοτόκου, σ. 109.

²¹ «ἀδιαλείπτως προσεύχεσθε, ἐν παντὶ εὐχαριστεῖτε· τοῦτο γὰρ θέλημα Θεοῦ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ εἰς ὑμᾶς» (Α' Θεσ. ε' 17). **Ἀδιαλείπτως προσεύχεσθε, ἰδιαίτερα στὶς Ἀκολουθίες.**

²² Ὁμιλία Περί Προσευχῆς, 52'38" (*1^η σειρά* - ὁμιλίαι στὸ Πανεπιστήμιο Κύπρου, Λευκωσία).

πληροφορία από τὸν Θεόν».²³ Χρειάζεται ὁμως νὰ ἐργαζόμαστε καὶ τὴν ἀρετὴ γιὰ νὰ ἔχει δύναμη ἡ προσευχή, [PG 61, 398].

Βέβαια, οἱ ἐκφωνήσεις τῶν Ἱερέων, οἱ εὐλογίες, οἱ ἀνήκουσες στὴν Παράδοση προτροπές (ὄχι τὰ μοντερνιστικὰ «ὄλοι μαζί»), τὰ ἀναγνώσματα, τὰ τροπάρια, κτλ. ποὺ σοφὰ τὰ ἔχει βάλει ἡ Παράδοση τῆς Ἐκκλησίας στὴν τάξιν τῆς Λειτουργίας, καὶ ποὺ εἶναι δοξολογία, κατήχηση, ἀλλὰ ταυτόχρονα καὶ πνευματικὴ ἐνδυνάμωση χάριτι Θεοῦ γιὰ προσεκτικωτέρα προσευχή, αὐτὰ παραδοσιακῶς ἐκφώνως ὄχι μυστικῶς.

Γ. Ἀπάντησις ὡς πρὸς τὸ σκέλος τῶν Ἱερέων

Ἡ ἐκφωνη προσευχή τοῦ Ἱερέως στὴν Λειτουργία δὲν εἶναι μόνον ἀντιπαραδοσιακὴ,²⁴ ἀντικανονικὴ,²⁵ δὲν περισπᾷ μόνο τοὺς προσευχόμενους πιστοὺς ἀπὸ τὴν νοερὰ προσευχή τους, ἀλλὰ **περισπᾷ καὶ τὸν ἴδιον τὸν Ἱερέα**. Ἡ «[ἐκφωνη] ἀνάγνωσις τῶν εὐχῶν εἰς ἐπήκοον τοῦ ἐκκλησιασματος ἀπαιτεῖ στόμφον, χρωματισμὸν τῆς φωνῆς καὶ πολλάκις πομπῶδες ὕφος καὶ ἄλλας «ὑποκριτικὰς» ἱκανότητας, στοιχεῖα ἐρχόμενα εἰς ἄκραν ἀντίθεσιν πρὸς τὴν σεμνοπρεπὴ καὶ κατανυκτικὴν ἀτμόσφαιραν, ἣν ἀπαιτεῖ ἡ τέλεσις τῶν μυστηρίων τῆς Ἐκκλησίας».²⁶ Ἡ ἐπὶ τούτου ἐκφωνη ἀνάγνωσις τῶν μυστικῶν Ἱερατικῶν Εὐχῶν δύναται νὰ μεταβάλει τὴν Προσευχὴ σὲ ἔγνοια ἀκρόασης, ρητορικὴ ἐπίδειξις ἢ λειτουργικὴ παρουσίασις. Ὁ Ἱερεὺς κινδυνεύει ἀπὸ προσευχόμενος Λειτουργὸς νὰ γίνῃ **ἀναγνώστης**.

Ὡς προσευχόμενος Λειτουργὸς ὁμως, προχωρεῖ «μετὰ παρρησίας τῷ θρόνῳ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ, μετὰ ἀληθινῆς καρδίας, ἐν πληροφορίᾳ πίστεως, ἀπαγγέλων τῷ Θεῷ, καὶ συλλαλὼν μόνος Αὐτῷ», [PG 98, 429Α].²⁷ Γιὰ τὸ Ἱερατικὸ Συλλεΐτουργο ἀναφερθήκαμε στὴν ἐνότητα §Β.

Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ ρουμπρίκα (ὁδηγία) τῶν Εὐχολογιῶν, ὅτι ὁ Ἱερεὺς **σκυμμένος προσεύχεται**,²⁸ «ὁ Ἱερεὺς ἐπικλινόμενος ἐπεύχεται», ἐννοεῖται μυστικῶς,²⁹ ποὺ τὴν βλέπουμε μάλιστα σὲ Ἀγιογραφίες. **Ἡ σκυμμένη αὐτὴ στάσις τοῦ προσευχομένου Ἱερέως, ὡς σωματικὴ ἐκφραση συστολῆς καὶ εὐλαβείας, δὲν προσιδιάζει σὲ ἐκφώνησι λόγου πρὸς ἀκροα-**

²³ Ὁμιλία Περὶ Προσευχῆς, 52'29" (1^η σειρά - ὁμιλίαι στὸ Πανεπιστήμιο Κύπρου, Λευκωσία).

²⁴ Ἰωάννης Φουντούλης: «Ἐχει ὁμως δημιουργηθεῖ ἀπὸ αἰῶνων παράδοση ὡς πρὸς τὴ μυστικῶς ἀνάγνωσις τῶν Εὐχῶν καὶ αὐτὴ σήμερα εἶναι ἡ γενικῶς κρατοῦσα σ' ὅλη τὴν Ὁρθόδοξο Ἐκκλησία τάξις».

²⁵ Παν. Παπαδημητρίου, *Ὁ ἸΘ' Κανὼν τῆς Συνόδου τῆς Λαοδικείας (364), καὶ ἡ ἀνάγνωσις τῶν Λειτουργικῶν Εὐχῶν*, 3/4/2022.

²⁶ Πρωτοπρ. Ἀλεξάνδρου Κ. Καραπαναγοπούλου, *Ἡ Θεία Λειτουργία* (Εἰσαγωγή – Κείμενον – Ἑρμηνεία), Ἀθῆναι 1975, σ. 12.

²⁷ Παν. Παπαδημητρίου, *Τὸ ἀθέατον τῆς Ἁγίας Τράπεζας ...*, Κεφ. 53, 65.

²⁸ Καὶ ὁ λαὸς παλαιά, βαθιὰ ἔσκυβε στὸ Εὐαγγέλιον, καὶ στὸ *Τὰ Σὰ ἐκ τῶν Σῶν*.

²⁹ Παν. Παπαδημητρίου, *Ποιοῦντος τοῦ Διακόνου τὴν Εὐχὴν, ὁ Ἱερεὺς ἐπεύχεται τὴν Εὐχὴν*, 30/10/2022.

τήριο, ἀλλὰ σὲ μυστικὴ Προσευχὴ πρὸς τὸν Θεόν. Τοῦτο συμφωνεῖ καὶ μετὰ τὴν πατερικὴ ἐπεξήγηση τῆς Λειτουργίας, καὶ μάλιστα τῆς Ἁγίας Ἀναφορᾶς, ὅτι ὁ Ἱερεὺς «μόνος μόνῳ προσ-
λαλεῖ Θεῷ μυστήρια· ἀπαγγέλων ἐν μυστηρίῳ [μυστικῶς]»³⁰ καὶ «συλλαλὼν μόνος
Αὐτῷ».³¹

Εἰκ. 1. Ὁ Μ. Βασίλειος προσευχόμενος στὴν Ἁγία Ἀναφορά ([wikipedia](https://en.wikipedia.org/wiki/File:Basilius_of_Caesarea.jpg)).

³⁰ [PG 98, 424B-429C]. *Τὸ ἀθέατον τῆς Ἁγίας Τράπεζας ...*, σ. 239.

³¹ Παλαιὰ ἐκλείναν τὰ παραπετάσματα τοῦ Ἱεροῦ Κιβωρίου τῆς Ἁγίας Τραπέζης μετὰ τὸν Ἱερέα ἐντὸς προσευχόμενον στὴν Ἁγία Ἀναφορά. Βλ. *Τὸ ἀθέατον τῆς Ἁγίας Τράπεζας ...*, κεφ. 11.2, σ. 117.

Ἔτσι ὁ ἐκφωνῶν τὶς μυστικὲς Ἱερατικὲς Εὐχὲς τῆς Λειτουργίας Ἱερέυς, ἐπὶ τούτου, γιὰ νὰ τὶς ἀκούει ὁ Λαός, ἀδικεῖ πρῶτα τὸν ἑαυτό του, ἀδικεῖ τοὺς πιστοὺς στερῶντας τους τὴν ἀληθινὴ Προσευχὴ καθιστώντας τους ἐκόντας ἄκοντας ἀκροατὲς τῶν μυστικῶν Εὐχῶν του (πράγμα τὸ ὁποῖο θὰ θεωροῦσαν ἄτακτο - καὶ σωστά - ἂν τὸ ἔπρατταν οἱ πιστοὶ ἢ οἱ μοναχοὶ φωνάζοντας τὶς μυστικὲς εὐχὲς τους), ἀλλὰ τὸ κυριώτερο ἀδικεῖ ὁλόκληρὴ τὴν Ἐκκλησία **μειώνοντας τὴν δύναμὴ τῆς Προσευχῆς τῆς**. Τὴν ἀποδυνάμωσιν τῆς Προσευχῆς τῆς Ἐκκλησίας τὴν βλέπουμε σὲ προσωπικὸ, ἐκκλησιαστικὸ, κοινωνικὸ, κρατικὸ καὶ παγκόσμιον ἐπίπεδο.

Συνάμα, ἡ ἐκφώνησις τῶν Ἱερατικῶν Εὐχῶν τῆς Λειτουργίας κρύβει Κληρικαλισμὸς. **Κληρικαλισμὸς** δὲν εἶναι ἡ μυστικὴ Προσευχὴ τῶν Ἱερέων (καὶ ὁ Λαὸς μυστικῶς προσεύχεται), ἀλλὰ ἀπεναντίας εἶναι ἡ ἀντιπαραδοσιακῶς ἐπὶ τούτου ἐκφωνη πολλὰκις ἐπιτετηδευμένη Προσευχὴ τους, ὅταν γίνεται γιὰ νὰ προκαλέσουν τὴν προσοχὴ τοῦ ἐκκλησιάσματος, μὲ συνέπεια νὰ μὴν ἀφήνουν τοὺς πιστοὺς νὰ προσευχηθοῦν ἀληθινά.

Τέλος, καὶ τῷ Θεῷ, δόξα πάντων ἕνεκεν.

Λειτουργιολογικά μας ἄρθρα

(διαθέσιμα εἰς τὸ [Ἀναλόγιον](#)³², καὶ εἰς τὸ [Academia](#)³³):

- [ΠΠ1] Παν. Παπαδημητρίου, *Πῶς ἐτέλεσε ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς τὴν «θεῖαν Εὐχαριστίαν» εἰς τὸν Μυστικὸν Δείπνον, μυστικῶς ἢ εἰς ἐπήκοον;*, [PDF], [PDF], 2/12/2020. Δημοσιεύτηκε ἐπίσης στὸν Ὁρθόδοξο Τύπο, 5/2/2021, ἀρ. φύλλου 2340, σ. 5.
- [ΠΠ2] Παν. Παπαδημητρίου, *Τὰ τρία Ἀμήν (Ἀμήν, ἀμήν, ἀμήν) εἰς τὴν μυστικὴν στιγμὴν τῆς εὐλογήσεως τοῦ Ἁγίου Ἄρτου καὶ τοῦ Ἁγίου Ποτηρίου*, [PDF], [PDF], 8/11/2020 (27/10/20).
- [ΠΠ3] Παν. Παπαδημητρίου, *Διάταξις τῆς Θείας Λειτουργίας 1334, Ἁγίου Φιλοθέου*, V.480 [ΔΘΛ], [PDF], [PDF], πρόχειρον, 23/11/2020.
- [ΠΠ4] Παν. Παπαδημητρίου, *Διάταξις τῆς Πατριαρχικῆς Λειτουργίας 1386 (Ἁγία Σοφία), παρὰ τοῦ πρωτονοταρίου τῆς Ἁγίας Σοφίας, διακ. Δημητρίου Γεμιστοῦ*, V.135 [ΔΘΛ], [PDF], [PDF], πρόχειρον, 22/11/2020.
- [ΠΠ5] Παν. Παπαδημητρίου, *Σύγχρονοι (Ἅγιοι) Γέροντες καὶ οἱ Μυστικὲς Εὐχὲς*, [PDF], [PDF], 8/2/2022. Δημοσιεύτηκε ἐπίσης στὸν Ὁρθόδοξο Τύπο, 13/1/2023-27/1/2023, ἀρ. φύλλων 2431-2433.

³² analogion.gr/typikon/liturgy-articles.

³³ independent.academia.edu/ΠΔΠ/Liturgical.

- [ΠΠ6] Παν. Παπαδημητρίου, *Ὁ ἸΘ' Κανὼν τῆς Συνόδου τῆς Λαοδικείας (364), καὶ ἡ ἀνάγνωσις τῶν Λειτουργικῶν Εὐχῶν*, [PDF], [PDF], 3/4/2022.
- [ΠΠ7] Παν. Παπαδημητρίου, *Ποιοῦντος τοῦ Διακόνου τὴν Εὐχὴν, ὁ Ἱερεὺς ἐπεύχεται τὴν Εὐχὴν*, [PDF], [PDF], 30/10/2022.
- [ΠΠ8] Παν. Παπαδημητρίου, *Εὐχὴ διὰ Προσφωνήσεως (Διακονικά)*, [PDF], [PDF], 5/12/ 2022.
- [ΠΠ9] Παν. Παπαδημητρίου, *Ἱερατικὸν Συλλεΐτουργον - σύγκρισις διατάξεων, Ἱερατικῶν, καὶ σχόλια*, [PDF], [PDF], 21/12/2022.
- [ΠΠ10] Παν. Παπαδημητρίου, *Τὸ ἀθέατον τῆς Ἁγίας Τράπεζας, στὴν Κωνσταντινούπολη, στὴν Ἑλλάδα, καὶ ἀπὸ Ἀνατολὴν σὲ Δύση, τὴν ὥρα τῆς Ἀναφορᾶς — Τὰς θύρας, τὰς θύρας· Ποιὲς θύρες; Τὸ Ἱερόν Κιβώριον, τὰ Καταπετάσματα-Παραπετάσματα-Βῆλα, τὸ Φράγμα τοῦ Ἱεροῦ Βήματος, τὸ Φράγμα τοῦ Πρεσβυτερίου (Σολέα), τὸ Σύνθρονον*, [PDF], β' ἐκδ. 23/4/2024 (α' ἐκδ. 5/2/2024). Στὴν ἐργασία αὕτῃ ἀναλύουμε ἐκτενῶς καὶ πολλὰ ἐπιμέρους σχετικὰ θέματα, π.χ.:
- Κεφ. 5^{ον}, *Ὁ διαχωρισμὸς τῶν Φύλων στὸν Ναόν*.
 - Κεφ. 18^{ον}, *Τὸ κλείσιμο τῆς Ὑραίας Πύλης τοῦ Ἱεροῦ (τὰ Βημόθυρα καὶ τὸ Καταπέτασμα) στὴν Θεία Λειτουργία στὴν Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος*.
 - Κεφ. 19^{ον}, *Τὸ κλείσιμο τῆς Ὑραίας Πύλης τοῦ Ἱεροῦ (τὰ Βημόθυρα καὶ τὸ Καταπέτασμα) στὰ Ἱερατικά τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας — Σύγκριση, σχόλια*.
 - Κεφ. 77^{ον}, 95^{ον}, *Τὸ Καταπέτασμα στὸν Ἅγιο Συμεὼν Ἀρχιεπίσκοπο Θεσσαλονίκης (+1429)*.
 - κλπ.
- [ΠΠ11] Παν. Παπαδημητρίου, *Ἡ ἐξέλιξη τοῦ Καταπετάσματος (Τέμπλου, Εἰκονοστασίου, Φράγματος τοῦ Βήματος)* [Βίντεο], 30/4/2024.
- [ΠΠ12] Παν. Παπαδημητρίου, *Ὅτι τὸ χαμηλὸ Τέμπλο κυρίως, καὶ ἡ ἀνοιχτὴ Ὑραία Πύλη, ἐμποδίζουν τὸν πιστὸν Λαὸν νὰ προσευχηθεῖ, καὶ πόσο κακὸ κάνει στοὺς Ἱερεῖς*, [PDF], α' ἐκδοσις (v.1.1), 31-30/5/2024.
- [ΠΠ13] Παν. Παπαδημητρίου, *Εὐχὲς τῶν Κατηχομένων (Εὐχὴ διὰ Προσφωνήσεως, Συναπτὴ)· Πόσοι προσεύχονται παράλληλα καὶ ταυτόχρονα; Ἀναφορὴς Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, καὶ περὶ Προσευχῆς στὴν Λειτουργία*, [PDF], α' ἐκδοσις, 22/7/2024.
- [ΠΠ14] Παν. Παπαδημητρίου, *Ὁ Διάκονος τὸ «Δεηθῶμεν» τὸ λέει πρῶτα γιὰ τὸν Ἱερέα, καὶ φυσικὰ γιὰ τὸν Λαόν — «Τό γάρ, Δεηθῶμεν, οὐ τοῖς Ἱερεῦσι λέγεται μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς εἰς τὸν Λαόν συντελοῦσιν», Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος*, [PDF], α' ἐκδοσις, 22/7/2024.
- [ΠΠ15] Παν. Παπαδημητρίου, *Ὁ Ζωοποιὸς Σταυρὸς τοῦ Χριστοῦ ἀνέκαθεν δέσποζε στό Ἱερόν Βῆμα, στὴν Ἁγία Τράπεζα, καὶ διέλαμπε ὅταν ἦταν ἀνοιχτὴ ἡ Ὑραία Πύλη, τὸ Καταπέτασμα – Καὶ περὶ τοῦ Συνθρόνου, καὶ περὶ τῆς Ἐγκυκλίου γιὰ τὸν Σταυρὸ καὶ τὴν θέση τοῦ Ἑσταυρωμένου Χριστοῦ στὴν Ἐκκλησία τοῦ Μητροπολίτου Περιστερίου Γρηγορίου Παπαθωμᾶ*, [PDF] α' ἐκδοσις, 4/11/2024.
- [ΠΠ16] Παν. Παπαδημητρίου, *Ἡ Θεολογία τοῦ Σταυροῦ μέ τὸν Ἑσταυρωμένον στὴν Ἁγία Τράπεζα*, [PDF], α' ἐκδοσις, 6/12/2024.
- [ΠΠ17] Παν. Παπαδημητρίου, *Ἡ Προτεσταντικὴ «θεολογία» καὶ ἡ «θεολογία» τοῦ Μητρ. Περιστερίου Γρηγορίου γιὰ τὸν Ἑσταυρωμένον*, [PDF], 9/12/2024. Δημοσιεύτηκε στὸν Ὁρθόδοξο Τύπο, 20/12/2024, ἀρ. φύλλου 2523, σσ. 1, 5, μέ τίτλο: *“Προτεσταντικὴ ἢ «θεολογία» τοῦ Μητρ. Περιστερίου”*.
- [ΠΠ18] Παν. Παπαδημητρίου, *Ἐπόμενοι τῶν Αἵρετικῶν, οἱ ἀφαιροῦντες τὸν Ἑσταυρωμένον*, [PDF], Ὁρθόδοξος Τύπος, 10/1/2025, ἀρ. φύλλου 2525, σσ. 1, 4. Ἀναλυτικὸς τίτλος ἄρθρου: *«Ἐπόμενοι τῶν*

Λατίνων καί Προτεσταντών, οί ἀφαιρούντες τόν Σταυρό καί τόν Ἐσταυρωμένο ἀπό τήν Ἁγία Τράπεζα».

- [ΠΠ19] Παν. Παπαδημητρίου, *Οἱ διάφοροι νεωτερισμοί στήν ἀνάγνωση τοῦ Εὐαγγελίου Οὕσης ὀψίας, τῇ Κυριακῇ τοῦ Πάσχα ἐσπέρας (Ἀγάπη)*, [PDF], α' ἔκδοσις, 22/4/2025.
- [ΠΠ20] Παν. Παπαδημητρίου, *Οἱ Λατινογενεῖς Νεωτερισμοί τοῦ Οἰκουμενισμοῦ καί τῆς Λειτουργικῆς Ἀναγεννήσεως στήν Θεία Λειτουργία καί Λατρεία*, [PDF], 31/3/2025. Δημοσιεύτηκε στὸν Ὁρθόδοξο Τύπο με τίτλο: «Οἱ λατινογενεῖς νεωτερισμοί εἰς τήν Θεῖαν Λειτουργίαν καί Λατρείαν», ἀρ. φύλλων 2537 - 2541, 4/4/2025 - 9/5/2025.
- [ΠΠ21] Παν. Παπαδημητρίου, *Αὐθεντικὴ Λειτουργικὴ Παράδοση (Ἀσματοκὸ Τυπικὸ, Ἀρχέγονες Διατάξεις) ἢ Ἀντικουαριανισμός (Antiquarianism)*; [PDF], 19/5/2025. Δημοσιεύτηκε στὸν Ὁρθόδοξο Τύπο με τίτλο: «Αὐθεντικὴ Λειτουργικὴ Παράδοση ἢ Ἀντικουαριανισμός (Antiquarianism);», ἀρ. φύλλων 2544 - 2545, 30/5/2025 - 6/6/2025.
- [ΠΠ22] Παν. Παπαδημητρίου, *Ὅτι ὁ Ἱερεὺς ἀνέκαθεν ἐπεύχεται, ποιεῖ τὴν Ἀνάγνωση τῶν Εὐχῶν πρὸς Ἀνατολὰς - Εὐχὲς Γονυκλισίας Πεντηκοστῆς, Μεγάλου Ἀγιασμοῦ, Θεῖας Λειτουργίας, Μνημοσύνου, κλπ.* [PDF], 24/6/25. Δημοσιεύτηκε στὸν Ὁρθόδοξο Τύπο με τίτλο: «Ὁ Ἱερεὺς ἀνέκαθεν ἐποιεῖ τὴν Ἀνάγνωσιν τῶν Εὐχῶν πρὸς Ἀνατολὰς», ἀρ. φύλλων 2549 - 2550, 4/7/2025 - 11/7/2025.
- [ΠΠ23] Παν. Παπαδημητρίου, *Σύγχρονες Λειτουργίες τοῦ Ἁγίου Ἰακώβου*, [PDF], 20/10/25. Δημοσιεύτηκε στὸν Ὁρθόδοξο Τύπο με τίτλο: «Σύγχρονοι Λειτουργίαι τοῦ Ἁγ. Ἰακώβου», ἀρ. φύλλων 2562 - 2564, 24/10/2025 - 7/11/2025.
- [ΠΠ24] Παν. Παπαδημητρίου, *Νὰ δεχόμεστε, νὰ κατηχοῦμε καί νὰ βαπτίζουμε τοὺς μεταστρεφόμενους στήν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν ἢ ὄχι;* [PDF], β' ἔκδ., 8/1/2026. Ἡ α' ἔκδοσις, δημοσιεύτηκε στὸν Ὁρθόδοξο Τύπο με τίτλο: «Τὰ προβλήματα τῶν μεταστρεφόμενων εἰς τὴν Ὁρθοδοξίαν», ἀρ. φύλλων 2570-2571, 19/12/2025 - 26/12/2025.
- [ΠΠ25] Παν. Παπαδημητρίου, *Ἡ Ἀκολουθία τοῦ Μνημοσύνου πρὸς τὴν Ἀνατολὴν τελεῖται* [PDF], 15/2/2026. Δημοσιεύτηκε στὸν Ὁρθόδοξο Τύπο, ἀρ. φύλλων 2582 - 2585, 20/3/2026 - 10/4/2026.
- [ΠΠ26] Παν. Παπαδημητρίου, *Τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν, οὔτε δεήθητι οὔτε δεήθητε (Μυστικὴς Εὐχὲς)*, [PDF], γ' ἔκδοσις, 15/5/2026 [β' ἔκδοσις, 28/4/2026].

Λειτουργιολογικά Περιληπτικά μας ἄρθρα/σημειώσεις

(διαθέσιμα εἰς τὸ *Ἀναλόγιον*³²):

1. Παν. Παπαδημητρίου, *Σταματεῖστε τοὺς Πειραματισμοὺς στήν Θεῖαν Λατρεία, στήν Θεῖαν Λειτουργίαν, στό Τυπικόν*, α' ἔκδοσις, 29/5/2024.
2. Παν. Παπαδημητρίου, *Ἀπάντησις στὸν π. Δανιὴλ Γ. Αεράκη, γὰρ τὸ «Οὔτε μυστικά, οὔτε ψιθυριστά, οὔτε... ἀνύπαρκτα»*, α' ἔκδοσις, 11/6/2024.
3. Παν. Παπαδημητρίου, *Οἱ Αναφορὲς τῆς Θ. Λειτουργίας τοῦ Μεγάλου Βασιλείου καὶ τοῦ Ἁγίου Ἰακώβου - Μία ἐρευνά γιὰ τὴν κοινὴ τους καταγωγὴ (John R. K. Fenwick, OCA 240, 1992)*, 4/10/2025.

Βιβλία μας

ΤΟ ΑΘΕΑΤΟΝ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΤΡΑΠΕΖΗΣ, ΣΤΗΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΗ, ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ, ΚΑΙ ΑΠΟ ΑΝΑΤΟΛΗ ΣΕ ΔΥΣΗ, ΤΗΝ ΩΡΑ ΤΗΣ ΑΝΑΦΟΡΑΣ, Β' ἔκδοσις, 23/4/2024.

(<https://analogion.gr/katapetasma>)

ΤΥΠΙΚΟΝ ΟΡΘΟΥ ΕΝΟΡΙΩΝ, Α' ἔκδοσις, Ἀθῶς, 2008, ISBN 978-960-6677-37-3.

(<https://analogion.gr/typikon/toe>)

ΤΥΠΙΚΟΝ ΕΝΟΡΙΩΝ Τόμος Α' – Ὁρθρος καθημερινῶν ἐὰν τύχει Ἅγιος μὴ ἑορταζόμενος, Γ' ἔκδοσις, 2022, ISBN 978-618-84650-4-6.

(<https://analogion.gr/typikon/enorion>)

ΤΥΠΙΚΟΝ ΕΝΟΡΙΩΝ, Τόμος Β' – Ὁρθρος καθημερινῶν ἐὰν τύχει Ἅγιος ἑορταζόμενος, Β' ἔκδοσις, 2022, ISBN 978-618-84650-1-5.

(<https://analogion.gr/typikon/enorion>)

Ο ΓΕΡΩΝ ΕΥΔΟΚΙΜΟΣ ΜΟΝΑΣΤΕΡΛΗΣ, Δ' ἔκδοσις, 2022, ISBN: 978-618-84650-2-2.

(<https://analogion.gr/gerontas-evdokimos>)

Τῷ Θεῷ, δόξα πάντων ἕνεκεν